

Långörens lotshus

Torhamn sn, Karlskrona kn, Blekinge län

ANTI-KVARISK MEDVERKAN VID FÖNSTERRENOVERING PÅ LOTSHUSET

ANTI-KVARISK RAPPORT 2020:07
Katja Meissner

BYGGKULT

BYGGKULT - Byggnadsvård och kulturmiljö är ett fristående konsultföretag med säte på Öland. Vi erbjuder konsulttjänster såsom antikvarisk medverkan, rådgivning, konsekvensanalyser, utredningar och dokumentationer till myndigheter, församlingar, föreningar och privatpersoner. Vi har lång erfarenhet inom branschen med särskild vikt på samhällsplanering, vård- och underhåll av byggnadsminnen samt det kyrkliga kulturarvet. Vi förfogar över stor kunskap om bland annat färgsättning, traditionella material, teknisk byggnadsvård, stilhistoriska inredningar, grönt kulturarv och dendrokronologi. BYGGKULT är medlemsföretag i nätverket *Byggnadsvård Qvarnarp* och ingår i branschorganisationen *Byggnadsvårdsföretagen i Sverige*. Katja Meissner är *certifierad sakkunnig inom kulturvården (KUL-K)*.

Långörens lotshus

Torhamns sn, Karlskrona kn, Blekinge län

ANTIKNVARISK RAPPORT 2020:07

Beställare

Långörens hembygdsförening

Rapport

Katja Meissner/BYGGKULT 2020-10-22

Fotografier

Katja Meissner/BYGGKULT

Elisabeth Uhlén-Nordin/Hembygdsföreningen

Layout

Katja Meissner/BYGGKULT

Innehåll

Uppdraget.....	5
Antikvarisk medverkan	5
Fastighetsuppgifter	6
Administrativa uppgifter	7
Långörens lotshus	8
Beskrivning av åtgärderna	9
Tillstånd före åtgärderna	9
Utförda åtgärder	9
Östra fasad	10
Norra Gavel med entré	12
Västra fasad	15
Södra gavel med entré.....	18
Avvikelser från arbetsbeskrivningen.....	21
Godkännande/slutbesiktning.....	21
Antikvariska kommentarer.....	21
Källor.....	22
Sändlista.....	22

Uppdraget

2019-09-09 beslutade Länsstyrelsen i Blekinge län att lämna bidrag till reovering av fönster på Långörens lotshus på fastigheten Torhamns-Långören 1:13, Karlskrona kommun.

Långörens lotshus är byggnadsminne vilket innebär att det inte får förändras utan tillstånd från Länsstyrelsen. I bidragsbeslutet villkorade Länsstyrelsen att arbetet skulle utföras i överensstämmelse med byggnadsminnets vård- och underhållsplan och att arbetena ska följas av en antikvarisk expert. Arbetet utfördes av företaget Arturas Fontaine under perioden 2019-09-02 till 2020-09-11 och följdes upp av antikvarisk medverkande Katja Meissner, Byggkult.

Antikvarisk medverkan

Antikvarisk medverkan krävs ofta när Länsstyrelsen lämnar bidrag till byggnadsvård eller vid ändringar av byggnadsminnen och vid åtgärder i kyrkor som kräver Länsstyrelsens tillstånd. Uppdragens omfattning och innehåll varierar beroende på villkoren i Länsstyrelsens beslut. Den antikvariskt medverkande har som uppgift att följa projektet kontinuerligt och att dokumentera arbetet före, under och efter slutförandet. Vanligt förekommande uppgifter är att:

- bistå byggherren med antikvarisk rådgivning
- delta i byggmöten och besiktningar
- lämna detaljanvisningar, till exempel att bestämma exakt kulör vid om målning av en fasad
- dokumentera vad som kommer fram under arbetet gällande material, ytskikt och annat som är av byggnadshistorisk betydelse
- uppmärksamma avvikelser från beslutet och vid behov ta kontakt med Länsstyrelsen för samråd
- sammanställa en antikvarisk rapport efter slutfört arbete

Fastighetsuppgifter

Karta: Lantmäteriet 2020.

Långörens lotshus

Torhamns-Långören 1:13, Torhamns sn, Karlskrona kn, Blekinge län

Anläggningsår

1877–78

Koordinater

N 6213429, E 551057 (SWEREF 99TM)

Lagskydd

Skyddat enligt kulturmiljölagens 3 kap.

Tillsynsmyndighet

Länsstyrelsen i Blekinge län

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut

Beslut om bidrag till vård av värdefull kulturmiljö, beslutsdatum 2019-09-09
(Dnr. 434-3340-2019)

Beslut om bidrag till vård av värdefull kulturmiljö, beslutsdatum 2020-02-27
(Dnr. 434-4921-2019)

Beställare

Långörens hembygdsförening

Kontaktperson

Elisabeth Uhlén-Nordin, ordförande Långörens hembygdsförening

Entreprenör

Arturas Fontaine, Varestorp 2170, 28973 Immeln

Antikvarisk medverkan

Katja Meissner, BYGGKULT

Rapportansvarig

Katja Meissner, BYGGKULT

Tidsperiod för arbetets genomförande

Etapp 1: 2019-09-02 till 2019-09-12

Etapp 2: 2020-09-01 till 2020-09-11

Besiktningar

Startmöte 2019-09-02

Närvarande: Elisabeth Uhlén-Nordin/Långörens hembygdsförening, fönsterhantverkare Arturas Fontaine, Katja Meissner/Byggkult

Slutbesiktning 2020-09-11

Närvarande: Elisabeth Uhlén-Nordin och Margit Berglund/Långörens hembygdsförening, Katja Meissner/Byggkult

Långörens lotshus

Långören, längst österut mot Kalmarsund, var lotsarnas ö och ännu i dag står hus och redskap i samma skick som då. I det gamla lotshuset med sitt torn där lotsarna höll vakt erbjuder idag Långörens hembygdsförening övernattnig i en lägenhet.

Systemet med lotsar, ledsagare eller styrmän, som förde fartygen genom de närliggande vattnen och även längre sträckor, går tillbaka till medeltiden. Vasakungarna visade intresse för att kronans fartyg skulle inrättas i ett riktäckande lotssystem. Först i slutet av 1600-talet, 1660-1696, förverkligades dessa planer.

Lotsstationen på Långören etablerades i början av 1700-talet och var då huvudlotsplats för Karlskronas östra skärgård. Stationen utgjordes av ett hemman, här bodde överlotsen med sin familj. Från det höga tornet i lotsstationen turades lotsarna på ön om att spana efter fartyg på ingång genom leden. Lotsarna hade också ansvaret för att underhålla prickar i farlederna och var därför befriade från skatt.

Nuvarande lotshuset byggdes åren 1877-78. På fastigheten finns dessutom en förrådsbyggnad med tillhörande utedass samt en jordkällare. Dessa byggdes troligtvis under samma period som lotshuset, eller strax därpå. Till lotshuset hör även en betong- och träbrygga, vilken ej ingår i byggnadsminnet.

Lotshuset inrymde vaktrum, torn för lotsutkiken och en bostad på två rum och kök för överlotsen. Från 1888 när dåvarande Lotsverket skulle stå för skolsal och lärarbostad inhystes dessa i lotshuset. På 1940-talet byggdes tornet på.

Beskrivning av åtgärderna

Utvändig renovering av lotshusets fönster på bottenplan och övervåning. Innerbågar, karmens insidor samt tornets fönster ingick inte i projektet.

Tillstånd före åtgärderna

Vitmålade träfönster och foderbrädor. Blandade årgångar, enstaka original. Till övervägande delen valsat eller munblåst glas. Linoljefärgsmålade.

Samtliga fönster var målningsslitna med avflagande krackelerande färg, uttorkat kitt med krackeleringar och materialbortfall. Många sönderrostade beslag. Flera fönsterbågar och två karmar var rötskadade. Flera fönster gick inte att öppna p.g.a. dålig passning

Utförda åtgärder

Arbetet omfattade följande moment:

- 14 fönsterbågar och -karmar skrapades till fast underlag.
- Rötskadade delar lagades med tätvuxet furu. Vid behov plockades enstaka glasrutor ut ur bågar.
- Sönderrostade beslag byttes mot nya förzinkade beslag i samma utförande som tidigare.
- Äldre skruvhål under hörnjärnen pluggades med träplugg.
- Hörnjärn fylldes med linoljekitt innan de skruvades fast med spårskruv.
- Rost på äldre oförzinkade beslag avlägsnades och beslagen rostskyddsmålades med järnmönja.
- Kittning utfördes med linoljekitt.
- Målning av ytterbågar och karm med 3 strykningar av vit linoljefärg.
- Trasiga fönsterbleck byttes vid behov och målades med vit linoljefärg.

Östra fasad

Fönster F1

- Skrapning, kittning, målning.

Före renoveringen

Efter renoveringen

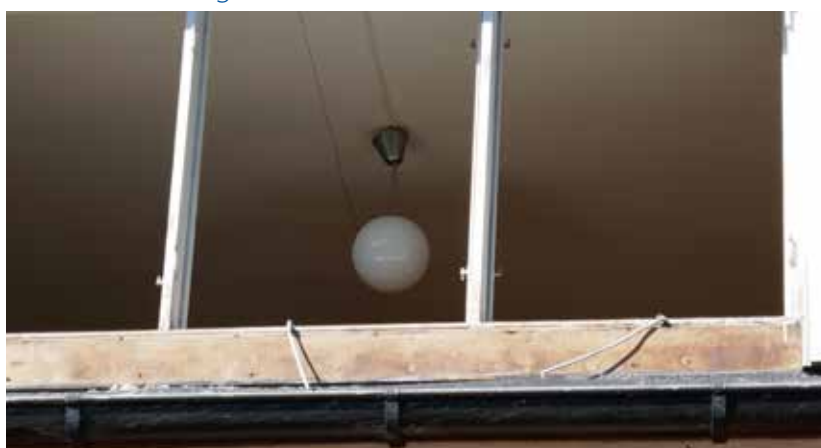
Fönster F2

- Skrapning, kittning, målning, byte av nedre fönsterfoder.

Före reoveringen

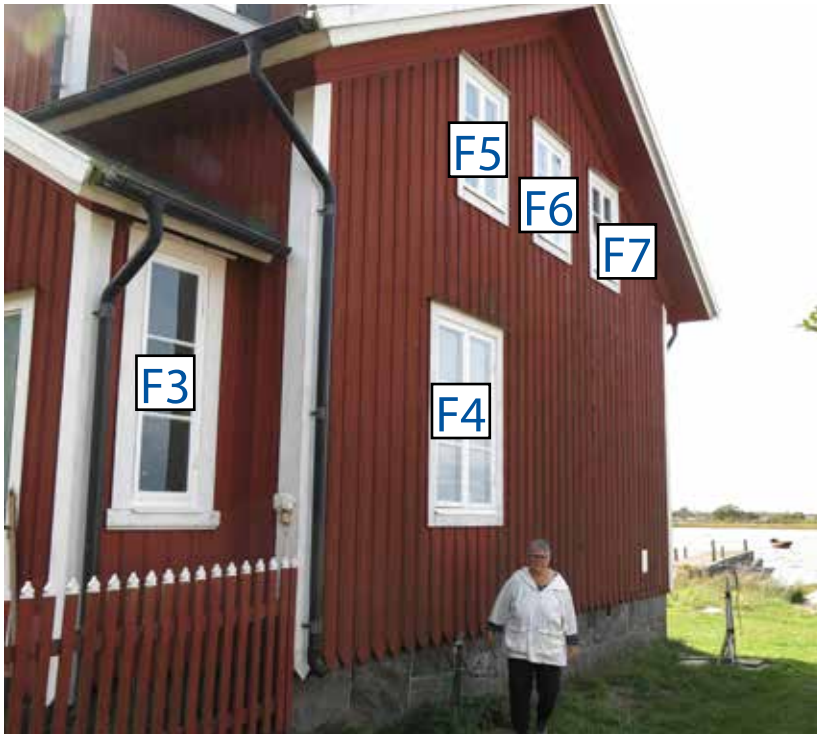
Under reoveringen

Efter reoveringen

Norra Gavel med entré

Fönster F3 Entré

- Skrapning, borttagning av infrästa hörnjärn, lagning av rötskador i nedre hörnen, kittning, målning.

Kommentar: Infrästa hörnjärn är inte lämpade på ytterbågar, de har därför plockats bort. Det sågs inget behov att förse bågen med nya hörnjärn.

Före renoveringen

Under renoveringen

Efter renoveringen

Fönster F4

- Skrapning, kittning, målning.

Före reoveringen

Efter reoveringen

Fönster F5

- Skrapning, lagning av rötskador i bågarna, kittning, målning, byte av nedre hörnjärn.

Före reoveringen

Efter reoveringen

Fönster F6

- Skrapning, lagning av rötskador i bågarna, kittning, målning, byte av nedre hörnjärn.

Före renoveringen

Efter renoveringen

Fönster F7

- Skrapning, lagning av rötskador i bågarna, kittning, målning, byte av nedre hörnjärn.

Före renoveringen

Efter renoveringen

Västra fasad

Fönster F8

- Skrapning, lagning av rötskador i bågarna, kittning, målning, byte av nedre hörnjärn.

Före renoveringen

Efter renoveringen

Fönster F9

- Skrapning, kittning, målning.

Före renoveringen

Efter renoveringen

Fönster F10

- Skrapning, lagning av rötskador i karm, kittning, målning, byte av fönsterbleck.

Före renoveringen

Under reoveringen

Efter reoveringen

Södra gavel med entré

Fönster F11

- Skrapning, kittning, målning, byte av nedre hörnjärn.

Före renoveringen

Efter renoveringen

Fönster F12

- Skrapning, kittning, målning.

Kommentar: Karmen uppvisade en äldre amatörmässig lagning i mittposten. Eftersom karmen var utan rötskador åtgärdades den inte.

Före renoveringen

Efter renoveringen

Fönster F13

- Skrapning, lagning av rötskador i karm, kittning, målning, byte av nedre hörnjärn och fönsterbleck.

Före renoveringen

Efter renoveringen

Fönster F14

- Skrapning, kittning, målning, byte av nedre hörnjärn.

Kommentar: Infrästa hörnjärn är inte lämpade på ytterbågar, de har därför plockats bort. Det sågs inget behov att förse bågen med nya hörnjärn.

Före renoveringen

Efter renoveringen

Avvikelser från arbetsbeskrivningen

Enligt Länsstyrelsens tillståndsbeslut skulle arbetena utföras i överensstämmelse med byggnadsminnets vård- och underhållsplan. När arbetena påbörjades under hösten 2019 upptäcktes dock att fönstren var i mycket sämre skick än vad som framgick av underhållsplanen. Flera bågar och karmar uppvisade rötskador som inte tidigare uppmärksammats. Skadebedömningen gjordes av fönsterhantverkaren på plats. Bilddokumentation har skickats till antikvarisk medverkande för samråd. På grund av arbetets omfattning delades projektet därför upp i 2 etapper. Under Etapp 1 (2019-09-02 till 2019-09-12) renoverades fönstren på bottenplan, under Etapp 2 (2020-09-01 till 2020-09-11) renoverades fönstren i trapphuset och på övervåningen. Avvikelsen har samrått med och godkänts av Länsstyrelsen.

Godkännande/slutbesiktning

Arbetena har utförts på ett professionellt och tillfredställande sätt och kan godkännas ur antikvarisk synpunkt.

Antikvariska kommentarer

Målningen på fönsterbågarna som renoverades under Etapp 1 ser delvis lite tunn ut. I arbetsbeskrivningen i vård- och underhållsplanen saknas arbetsmomentet att trärent virke bör oljas före målningen. Troligen har det uttorkade virket sugit upp mycket av linoljan i färgen under det gångna året. Det rekommenderas därför att alla fönsterbågar målas nästa år med ytterligare ett lager utspädd linoljefärg. Detta för att förlänga framtida underhållsintervall. För att uppnå ett estetiskt mer tillfredställande uttryck rekommenderas att även fönsterfodren målas vid detta tillfälle, i samma vita kulör som fönstren. Före ommålningen ska fodren tvättas och lös färg skrapas bort. Trärena ytor mätts med linolja före ommålning. OBS! Virke som målas med linoljefärg ska vara hyvlat och inte sågat. Sågat virke har en ruggig yta som samlar smuts som syns tydligt på ytor som målas i ljusa kulörer. Sågat virke är bättre lämpat för målning med slamfärg eller tjära.

Källor

Länsstyrelsen i Blekinge län, Beslut om byggnadsminnesförklaring, 1996-01-26.

Sändlista

- Länsstyrelsen i Blekinge län
- Riksantikvarieämbetet
- Blekinge museum
- Elisabeth Uhlén-Nordin/Långörens hembygdsförening

BYGGKULT

Byggkult - Byggnadsvård och kulturmiljö

info@byggkult.se

www.byggkult.se